

NYELVI TÁJKÉP A MAGYAR-ROMÁN-UKRÁN HÁRMAS HATÁR TÉRSÉGBEN

A lokális nyelvhasználat gazdasági és társadalmi dimenziói

SZILÁGYI Levente

ABSTRACT: *In my paper I have analyzed strategies of language-usage in borderlands through several case-studies. A number of contexts are presented which are constituted as a result of border land language strategies which are accompanying the micro economical processes. Referring exclusively to the adjacent areas of the triple border, the different registers of the language usage of Ukrainian and Romanian in Hungary, Ukrainian in Romanian Szatmár and Romanian in Transcarpathia, are natural consequences of the local cross-border migration. There is causality between the border usage and the language usage. More the borders are permeable the more multilingual localities will turn out in force.*

KEYWORDS: *borderland, triple border, Romania, Hungary, Ukraine, language-usage.*

Tanulmányomban a magyar-román-ukrán hármás határ térségében 2009 és 2014 között végzett néprajzi terepmunkák¹ során a lokális nyelvhasználattal kapcsolatos megfigyeléseimet szeretném bemutatni. A hármás határ térség sajátos kontextusában vizsgálom a lokális nyelvhasználat néhány nyilvános és privát jellegzetességét, a többnyelvűség alakzatait, illetve a különböző szituációk kódválasztásának egyéni és társadalmi motivációját.

A magyar-román-ukrán hármás határ térség meghatározó sajátossága, hogy alapnépessége magyar. A magyar nyelv használata ennek megfelelően organikus

¹ A Szatmár Megyei Múzeum magyarországi és kárpátaljai partnereivel közösen több éven keresztül vezetett kutatásokat a vizsgált térségben, többek közt a határmentiség témakörében. Az MTA BTK Néprajztudományi Intézete *Hármás határok vizsgálata Magyarország délnyugati, délkeleti és északkeleti térségében* című OTKA-kutatás keretében kiemelt területként kezelte a magyar-román-ukrán hármás határ térségét, a kutatócsoport tagjaként magam is intenzív terepmunkát végeztem akárcsak egy a Magyar és az Ukrán Tudományos Akadémia közötti egyezmény keretében megszervezett közös kutatás keretében. A nyelvi, nyelvhasználati kérdések elemzése egyik esetben sem volt része a fő kutatási irányoknak, ennek megfelelően jelen szöveg a terepmunka során szerzett tapasztalatok szubjektív feldolgozásának tekinthető inkább.

módon, de nem minden szintéren történik, a romániai és ukrainai korlátozó szabályozások erőteljesen korlátozzák a lokális tér minden szegmensében megvalósuló használatot. A hatalom irányából ható kényszerrel egyidejűleg, részben annak következményeként egy önkorlátozó mechanizmus is jelentős mértékben gátolja a magyar lakosság természetes nyelvhasználatát, amely így a törvények által biztosított lehetőségek szintjét nem éri el. Erre a következtetésre jut Hires-László Kornélia is Beregszász nyelvi tájképét elemző tanulmányában.² Egy korábbi elemzésben Beregszászi Anikó is hasonló megállapítást tett: Kárpátalján még a magyarabb többségű illetve jelentős számú magyar lakossággal rendelkező településeken sem tudnak élni, vagy nem eléggé a törvények adta lehetőségekkel.³ Ennek fő okát Tóth Enikő a törvények alkalmazásához szükséges források hiányában látja.⁴ A romániai Szatmárban sajnos nem készültek hasonló elemzések, de az erdélyi kutatások,⁵ továbbá saját kutatási tapasztalataim szerint az itteni nyelvhasználati stratégiák és gyakorlatok hasonlatosak a Kárpátalján tapasztaltakhoz.

Mindhárom országban egyetlen államnyelv (mely egyben hivatalos nyelv) van, igaz a három ország nyelvi jogi szabályozása eltérő módon közelíti meg a kérdést.⁶ A regionális nyelvhasználatnak Romániában és Ukrajnában is vannak törvényi keretei. A sokat vitatott 2012-es *Ukrajna törvénye az állami nyelvpolitika alapjairól* jogszabály 18 nyelvnek regionális nyelvi státust engedélyez, amennyiben adott adminisztratív egységben a nyelvet beszélők számaránya eléri a 10 százalékot. Így a magyar nyelv Kárpátalján települési, járási sőt megyei szinten is tényezővé válhatott.⁷ Ezeket a jogokat egy 2014-es törvénytervezet jelentősen csorbítaná, egyrésztől 30 százalékra emelné a küszöböt, másrésztől csak települési szinten tenné lehetővé a kisebbségi nyelvi használatát.⁸ Romániában 1996-tól kezdődően vált a magyar nyelv szélesebb körben használhatóvá a hivatalos szférában is, itt 20 százalékos küszöböt állapítottak meg.⁹

A Kárpátalján és Szatmár megyében megfigyelhető nem hivatalos magyar nyelvhasználat legfőbb jellemzőit a következetlenségben és az esetlegességben látom. A közintézmények, hivatalok hirdetőtáblái mindkét országban többnyire kétnyelvűek

² Hires-László Kornélia: „Nyelvi tájkép és etnicitás Beregszászon”. In: *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból*. Szerk. Márku Anita – Hires-László Kornélia, Ungvár, Autdor-Shark, 2015. 160–185.

³ Beregszászi Anikó: „«Csata» a szimbolikus térért, avagy a látható/láthatatlan anyanyelv”. In: *Kárpát-alja. Társadalomtudományi tanulmányok*. Szerk. Beregszászi Anikó – Papp Richárd. Budapest – Beregszász, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2005. 161.

⁴ Tóth Enikő: „A 2012-es nyelvtörvény gyakorlati alkalmazása: Mezőgecse példája”. In: *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból*. Szerk. Márku Anita – Hires-László Kornélia. Ungvár, Autdor-Shark, 2015. 203.

⁵ Horváth István: „Kisebbségi nyelvi jogok és kisebbségi nyelvhasználat Romániában”. *Magyar Tudomány* 11 (2009). 1304-1312.

⁶ Szarka László: „Államnyelv, hivatalos nyelv – kisebbségi jogok Kelet-Közép-Európában”. In: *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Szerk. Szarka László – Nádor Orsolya. Budapest, Akadémiai, 2003. 16–20.

⁷ Csernicskó István – Fedinec Csilla: „Nyelvpolitika határon: a 2012-es ukrainai nyelvtörvény elő- és utóéletéről”. In: *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból*. Szerk. Márku Anita – Hires-László Kornélia. Ungvár, Autdor-Shark, 2015. 221.

⁸ Csernicskó – Fedinec, *i.m.* 230.

⁹ Horváth, *i.m.*

a gazdasági szektorban viszont nincs követett norma, egynyelvű, kétnyelvű, háromnyelvű vagy akár többnyelvű feliratokkal egyaránt találkozhatunk.

Kárpátalján a gazdasági élet szereplői számára az ukrán nyelvpolitika alapjairól szóló törvény lehetővé teszi, hogy tevékenységük során szabadon használhassák bármely regionális vagy kisebbségi nyelvet. A törvény ezen passzusa ráadásul a korábban ismertetett százalékos szabályozástól függetlenül, az ország teljes területére érvényes.¹⁰ Romániában is joga van a gazdasági szereplőknek ahhoz, hogy magyar nyelvű cégtáblát használjanak, illetve tevékenységüket magyar nyelven folytassák. Az Európai Unió további lehetőségeket is kínál a romániai vállalkozók számára: magyar nyelvű számlát is kiállíthatnak, szerződéseket is köthetnek magyar nyelven, vagy akár a belső ügyvitelt is vezethetik magyarul. A hatóságok ellenőrzésekor azonban román nyelvű fordítást kell mellékelni.¹¹

Tiszaújlakon például számos bolt reklámja csak magyar, mások kétnyelvűek, de ugyanezt láthatjuk a romániai oldalon is. Más színmagyar településeken csak ukrán vagy román nyelvű hirdetésekkel találkozunk. Ezen következetlenségre az egyik magyarázat az országhatárok közelségében és az országhatárok sajátos működésében rejlik:

Az országhatár az a földrajzi terület, amely folyamatos történelmi küzdelmek megtestesítője és a politikai, illetve társadalmi ellenállások és alkufolyamatok jelzője, térségében a társadalmi kapcsolatok minduntalan újraprendeződnek és a túlélési stratégiák újraformálódnak. Ugyanakkor az országhatár az a kognitív kategória, melyben tükröződnek és értelmeződnek a hatalmi játszmák, melyben lokalizálódik nemzeti identitás (felerősödés/nacionalizmus, feloldódás/transznacionalizmus), és amelyben láthatóvá válik az állam és az állampolgárok, valamint az államon kívüliek kapcsolata. A határ antropológiai értelmezése szerint a határrégiók egyidejűleg valós és szimbolikus térrészek, az államokhoz köthető határjelek, kerítések, a határőrizet személyi állománya jelentik a fizikai, az emberi viselkedés és kognitív birtokbavétel pedig a szimbolikus síkot.

A határ tehát két eltérő intézményi logikát egyesít. Egyfelől hídszerű társadalmi intézmény, amelyben az „emberiség egységet teremt” az állami szuverenitás által létrehozott szétszakítottságban. Ugyanakkor ajtó is – pontosabban: párhuzamosan és sorosan elrendezett ajtók bonyolult rendszere –, mely alapvetően arra szolgál, hogy darabokra szedje az emberiség amúgy „egyöntetű, folyamatos egységét”.¹² A határ akadályozza is, ösztönzi is a legkülönbélebb áramlásokat. A híd és az ajtó – a kapcsolódás és a kizárás vagy átengedés – logikája mindig együtt és egyszerre jelenik meg a határ fogalmában. A *határ: ajtókkal felszerelt híd*.¹³ S ezzel továbblépünk a simmeli híd–ajtó metaforapáron és társadalomtudományi kontextusba helyezük azt. Ez a társadalmi kontextus pedig nem más, mint a határ(használat) és annak különféle alakzatai, azaz az egyesítés, összekapcsolás (híd), valamint a nyitható lezárható „határátkelőhely” (ajtó) áramlásintézményei.¹⁴

¹⁰ Beregszászi Anikó – Cserniczkó István – Ferenc Viktória: *Nyelvi jogaink és lehetőségeink. Útmutató és tájékoztató a nyelvtörvény gyakorlati alkalmazásához kárpátaljai magyaroknak*. [H.n.], Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt., 2014. 38.

¹¹ Bogdán Andrea – Mohácsék Magdolna: *Nyelvi jogok útmutató*. Kolozsvár, Editura Institutului pentru Studierea problemelor Minorităților Naționale, 2014. 63.

¹² Böröcz József: „A határ: társadalmi tény”. *Replika* 47–48 (2002). 135.

¹³ Böröcz, *i.m.* 135.

¹⁴ Böröcz, *i.m.* 134–135.

A magyar-román-ukrán hármass térségre az ezredfordulót követően, a határ menti térségek kapcsolatának minősége szerint¹⁵ az egymás mellettiség illetőleg az egymástól kölcsönösen függés volt jellemző. Az egymás melletti régiók a szomszédos országok kapcsolatában beállt enyhülés következtében jön létre, s mint ilyen átmeneti kategória. (Az átmeneti időszak hosszúsága számos tényező függvénye, így pontos keretei nem adhatók meg.) A határátlépés továbbra is szigorú körülmények között és korlátozott mértékben történik. Az ilyen típusú határrégiók gyakran olyan országok határán fordulnak elő, melyek gazdasági ereje között lényeges eltérés van, s az államhatár két oldalára eső területek gazdasági és társadalmi kibontakozását ez fékezi. Ebben az esetben is hatalmas az ellentét az állam és a régióban élők érdekei között, ez utóbbiakat az előbbi különböző intézkedésekkel korlátozza. A kompromisszum és alkalmazkodóképesség alapszintű megjelenése elegendő a határ(ok), határhelyzetek olyan mértékű stabilizálódásához, amelyben megindulhatnak a lakosság határon átnyúló interakciói, természetesen a nemzetállamok között érvényben lévő formális keretek között.

A nemzetállamok számára, a stabilizálódás kihagyhatatlan feltétele, és első számú feladata a belső egység biztosítása, a lakosság értékelhető szintű integrációja, a határok megnyitása így csak ennek létrejöttét követően indulhat meg. Főleg a nem egyértelmű etnikai vonalak mentén húzódó határrészeket kezelik a központi hatalmak megbízhatatlan területként, itt a korlátozott átjárhatóság célja a szomszédos állammal, annak polgáraival és intézményeivel való kapcsolatok ellenőrizhető szinten tartása. A határ felett a határ menti közösségnek nincs hatalma, többnyire nincs beleszólásuk abba, hogy ki jöhet be, ez az állam monopóliuma, azé az államé, amely a határokat fenntartja, s ugyanakkor a határoknak köszönhetően őrzi integritását. A határok meghúzása és fenntartása, a határhatalom ellenőrzése – korlátozása vagy bátorítása – az államok legfontosabb tevékenységei közé tartozik. Amilyen mértékben szilárdul a központi hatalom, olyan mértékben csökken a határ menti hálózatok rizikófaktora.¹⁶

A kölcsönösen egymástól függő határrégió-típus (interdependent borderlands) feltétele, hogy a két ország határ által elválasztott régiói szimbiotikus kapcsolatban álljanak egymással. A kölcsönös egymásrautaltság mindkét oldalon relatív stabil nemzetközi kapcsolatokat, valamint kedvező gazdasági környezetet feltételez, melyben a (mindkét) határ mentén élők szabadon élhetnek a másik ország piaci lehetőségeivel. Minél nagyobb a gazdasági és emberi erőforrás áramlás a határon, annál szorosabban kötődik egymáshoz a két régió mikrogazdasága. Ugyanakkor még mindig erőteljes nyomás nehezedik a határlakókra az állam részéről, a határforgalom formális keretek között történik, a határátlépés legfontosabb eleme az útlevél.

Martínez ezen gondolata a kölcsönös egymásrautaltság mellett azt is feltételezi, hogy a két régió nagyjából megegyező súllyal lép be egy ilyen viszonyba, a végeredmény pedig egy mindkét fél számára, kölcsönösen jövedelmező (nemcsak szigorúan gazdasági értelemben vett) együttműködési rendszer. Véleményem szerint sok esetben pontosan a gazdasági potenciálok közötti különbség indítja be a szimbiózisba torkoló folyamatot. Az egyik ország erősebb gazdasága felszippantja a határ túloldalán lévő emberi potenciált. Ezeket a szituációkat aszimmetrikus egymásrautaltsági/függőségi

¹⁵ Martínez, Oscar J.: „Dynamics of Border Interaction: New approaches to border analysis”. In: *Global Boundaries World Boundaries*. Szerk. Schoefield, Clive H. New York, Routledge, 1994. 2–5.

¹⁶ Martínez, *i.m.*

viszonyként nevezi meg a szakirodalom,¹⁷ s ennek különböző fokozatai vannak, melynek sarkalatos állomása, amikor a két régió gazdasági ereje közt nagy különbségek vannak. Ilyenkor csak úgy jöhet létre az egymásrautaltsági viszony, ha a szegényebb nyersanyagban, emberanyagban kitölti azt az űrt, amelyre a másiknak szüksége van. Idővel persze ezek a különbségek kiegyenlítő(d)het)nek. A gazdasági egymásrautaltság megadja a hátteret a társadalmi és egyéni kapcsolatok kialakításának, amely újabb gazdasági vagy akár kulturális szálak kialakulásához vezethet.

Miért különleges helyek a határterületek?

A határ mentén élőkét áthatja a nemzetköziség, melynek megnyilvánulása a rutinszerű bevásárlási, üzleti vagy szórakozási jellegű határátlépés. Másrészt pedig már hozzászórtak a határ által generált konfliktusokhoz, megtanulták kezelni a másságból fakadó ellentmondásokat. Tisztában vannak azzal, hogy a határ állandó konfliktusforrást hordoz, de ezzel egy időben szakértői az etnikus interakcióknak, generációk során megtanulták hogyan léphetnek túl a másság határain. Ezek a tapasztalatok alkotják a határlakók értékrendjét, gondolkodásmódját és viselkedését. A nyelvhasználat társadalmi szabályozása a nemzetköziség hatására a határtérségben kevésbé szigorú, mint a centrális területeken. A határt intenzíven használók számára a nyelvhasználatnak a funkcionális oldala a meghatározó, a szimbolikus szempontok számukra másodlagosak. Ezért az alábbi példákban magam is a nyelvhasználati stratégiák különböző pragmatikus motivációit szeretném bemutatni.

Ukrán és román nyelvhasználat Magyarországon a hármas határ térségében

A magyar-román-ukrán hármas határ térségre napjainkban jellemző határokon átívelő kapcsolatokban Magyarország gazdasági és kulturális tekintetben is kulcsszerepet tölt be. Minthogy a hármas határ térség alapnépessége magyar, ezért a határokon átívelő kapcsolatok is jellemzően magyar-magyar kapcsolatok, amelyek egyenlőtlenül oszlanak meg, sokkal inkább beszélhetünk kettősségekről, mint hármasságról. Kutatásaim során az egyházi szervezésű eseményeken kívül nem talákoztam olyan jelenséggel, amelyben a három ország határ menti területeinek népessége azonos súllyal venne részt.¹⁸ A romániai és ukrán területek közötti kapcsolatoknak mind a minősége mind a mennyisége elmarad a magyar-román és magyar-ukrán viszonylatokban tapasztalhatótól. Ennek okait Magyarországnak a határokon túli magyarok felé anyaországgként való viszonyulásában, másrészt pedig a már említett gazdasági fölényében látom. A határok átjárhatósága, a határhasználat intenzitása a mérhetőség tartományába helyezi az előbbi kijelentést. A híd és az ajtó metaforapár értelmezési síkján a határátkelők jelentik az ajtókat. Ha számba vesszük ezeket, láthatjuk, hogy a hármas határ pont 60 km-es körzetében éppen a román-ukrán határon a legszűkebb az áramlás keresztmetszete, egyetlen határátkelő áll rendelkezésre. A magyar-román határon kettő,¹⁹ a magyar-ukrán határon pedig három határátkelő található.

¹⁷ Martínez, *i. m.*, Parker, Bradley J.: „Toward an Understanding of Borderland Processes”. *American Antiquity*. 71:1 (2006). 77–100.

¹⁸ Turai Tünde – Mészáros Csaba, szerk.: *Hármas határok néprajzi nézetben*. Budapest, MTA BTK Néprajztudományi Intézet, 2015. 194.

¹⁹ A magyar-román határ átjárhatóságát Románia schengeni térséghez való csatlakozása nagymértékben javítani fogja, a határon való átjáráshoz szükséges infrastruktúrát további három helyszínen kiépítették már (Garbolc–Szarazberek, Zajta–Nagypeleske, Szatmárnémeti–Fehérgyarmat kerékpárút a Szamos gátján).

A térség három országa közül egyértelműen Magyarországnak van a legerősebb szolgáltatói potenciálja is a határ mentén. Az itt megtalálható széles körű egészségügyi, rekreációs, kulturális, gazdasági szolgáltatás-kínálatot csak részben tudja a belföldi kereslet fenntartani és működtetni. A hiányt főként romániaiak és kárpátaljaiak töltik ki, és itt ki kell emelnünk, hogy nem kizárólag romániai és kárpátaljai magyarokról kell beszélnünk, hanem románokról, ukránokról, szlovákokról, stb. A szolgáltatásokra épülő gazdasági stratégia egyik hozadéka a többnyelvűség a különböző gazdasági tevékenységet folytató egységekben, miként román vagy ukrán feliratok a bevásárlóközpontokban, boltokban, kórházakban, wellness központokban. Azt azonban meg kell jegyeznünk, hogy az idegen nyelv-használat, itt a hármass határ térségében is, elsősorban angol vagy németet jelent, s csak másodsorban románt, és sokkal ritkábban ukránt.

A határok egyre könnyebb átjárhatóságának köszönhetően természetes folyamatként indult meg a magyarországi fürdőket célba vevő turizmus. Saját felmérésük szerint a téli időszakban a *Mátészalkai Városi Uszoda* vendégeinek mintegy kétharmada a határon túlról, jellemzően Szatmárnémetiből és vonzáskörzetéből érkezik. A nyírbátori *Sárkány-fürdő* – hasonló mértékben – Nagykárolyt és körzetét látja el. A vásárosnaményi *Szilva fürdőbe* és az *Atlantika Vízividámparkba* Felsőbányáról és Nagybányáról is jönnek vendégek. Az innen érkező rendszeres járatokkal többnyire román anyanyelvűek utaznak, az őket szállító személy a kirándulás során a tolmács szerepét is betölti. Ehhez hasonló módon működik a kárpátaljai ukránok csoportos látogatása is. A forgalom nagyobb részét azonban az egyéni utazók teszik ki, akiknek az igényeit a fürdők angol, román és ukrán nyelvű feliratokkal igyekeznek kiszolgálni. A többnyelvűség megjelenik a fürdők környezetében is, hiszen begyűrjük a különféle szolgáltatók – éttermek, szállodák, üzletek, stb. – hétköznapi kommunikációs gyakorlatába is. A szomszédos országokban használatos nyelveken kiadott reklámanyagok, szórólapok, valamint a külföldi rádióadókban elhangzó magyar, román és ukrán nyelvű hirdetések mind azt a célt szolgálják, hogy megszólítsák és mobilizálják a potenciális turistákat.

A vásárosnaményi Szilva Fürdő

<p>Transport săptămânal la Băi termale</p> <p>VÁSÁROSNAMÉNY</p> <p>Pornire din Baia Sprie și Baia Mare la 6:45 - Baia Sprie la 7:10 - Baia Mare din mai multe locații</p> <p>Prețul biletului de transport: 40 Ron</p> <p>Informații la telefon: (004) 0745 132 711</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;"> <p>Schultz Csaba Iosif</p> <p><small>Transporte naționale intern și internațional tel. Schultz Csaba Iosif - (004) 0725 892 846 Schultz Elisabeta - (004) 0745 132 711</small></p> </div>	<p>Személyszállítás</p> <p>VÁSÁROSNAMÉNY</p> <p>termálfürdőre</p> <p>Indulás Felsőbányáról és Nagybányáról 6:45-kor Felsőbányáról 7:10-kor Nagybányáról több helypontból.</p> <p>Az utazási jegy ára: 40 Ron</p> <p>További információ a (004) 0745 132 711 telefonszámon.</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;"> <p>Schultz Csaba Iosif</p> <p><small>Autóbusz utazás személyszállítás tel. Schultz Csaba Iosif - (004) 0725 892 846 Schultz Elisabeta - (004) 0745 132 711</small></p> </div>
---	--

Kétnyelvű hirdetés a vásárosnaményi fürdő előterében

*Magyar, angol és német nyelvű
információs tábla Túrístvándiban*

*Magyar, angol és román nyelvű
információs tábla Nagyecsedben*

A háromnyelvűség egy speciális helyszíne: A fehérgyarmati kórház szülészeti osztálya

Az egészségügyi ellátás minősége a három ország közül Magyarországon a legmagasabb. A magyarországi határ menti egészségügyi központok kiszolgáló területe messze túlmutat az ország határain, klientúrájukat a szomszédos országok lakói mára már nem csak kiegészítik, hanem annak jelentős hányadát adják. A szolgáltatások igénybevételének feltételei az országok közötti viszonyoknak, valamint a szolgáltatásokat igénybevevők számának drasztikus emelkedésének megfelelően időnként változtak.

A rendszerváltást követő években egy korábban ismeretlen határhasználati gyakorlat indult meg, romániai és kárpátaljai magyar (de románok és ukránok is) nők tömegesen célozták meg a magyarországi kórházakat, hogy gyermekeiket ott hozzák világra. A nyelvismeret hiánya a kezdetekben nagymértékben korlátozta a nem magyar anyanyelvű határon túliak jelenlétét, de rövid időn belül – magyarul tudó ismerősök segítségével, fizetett tolmácsokkal – áthidalták ezt a problémát.

Ugyancsak sokat jelentett a kárpátaljai és romániai, ukránul és románul beszélő orvosok megjelenése. A románok többsége tud magyarul kommunikálni, ha nem is feltétlenül jól, de olyan mértékben mindenképpen, hogy a nyelv számukra sem jelent határt vagy akadályt.

Azok a nők, akik magyarul egyáltalán nem beszélnek, a romániai illetve kárpátaljai orvosok, fizetett tolmácsok vagy magyar ismerősök segítségét vették igénybe a kórházban töltött napok idejére. A kórtermek betöltésekor a kórházi személyzet igyekszik a magyarul nem tudó nők mellé ukránul/románul beszélő határon túli magyar nőt helyezni.

A román nyelv a hármas határ térség ukrán oldalán

A magyar-román-ukrán hármas határ térség ukrán oldalán nincsenek román közösségek, ennek ellenére Nevetlenfalu lakói a határátkelő újrainyitását követően (1995) gyorsan felismerték a bevásárlóturizmusban rejlő lehetőségeket, és éltek is ezekkel. A Romániából érkező vásárlók igényeinek kielégítésére újabb és újabb boltok nyíltak. Ez a folyamat Románia uniós csatlakozásáig tartott. Ekkor megtört a lendület,

A román anyanyelvű vásárlók, amennyiben szükséges (olykor korlátozott) magyar nyelvtudásukat is bevetik.²⁰

számos boltot bezártak. A nevetlenfalusi boltok főként Romániából érkezőket szolgálnak ki. A helyi vállalkozók a keresett termékeket igény szerint beszerezték, így a romániai vásárlók a közeli városba, Nagyszőlőstre is csak nagyon ritkán indultak tovább. Nevetlenfalu boltjainak kiszolgáló területe nem szorítkozik kizárólag csak a hármas határ térségre, nagy számban érkeznek Máramaros megyéből is. Ugyan Máramarosszigetnél is van átkelőhely, de a Nagybányától nyugatra eső területekről a Halmi átkelő könnyebben megközelíthető. A nagyszámú, csak románul beszélő vásárló miatt a nevetlenfalusi magyar boltosok is megtanultak annyit románul, amennyit az üzleti szituációk minimálisan megkövetelnek, de román nyelvű feliratokat nem alkalmaznak sem a boltok homlokzatán reklámként, sem az üzleteken belül. Egyetlen – a képen látható – kivétellel találkoztam kutatásaim során. Az „Akció Ulei” magyar-román kevert nyelvű felirat a román vásárlókat célozza meg a magyar nyelvi közeg román kompetenciái szerint.

Ukrán nyelvhasználat a romániai Szatmárban

2009 nyarán Tarasz Sevcsenko szobrot avattak Szatmárnémetiben, s ezzel a harmadik romániai várossá lett, ahol az ukrán költő tiszteletére szobrot avattak. Az avatáson részt vett Kárpátalja Regionális Tanácsának elnöke, Kicikovski Myhailo és Ukrajna romániai főkonzulja, Yuri Verbytskyi. A szobor felállítását politikai érdekek

²⁰ Turai–Mészáros, *i.m.* 131.

tették lehetővé. Létezik ugyan érdekképviselői szervezete a szatmári ukránoknak, a lobbierőjük azonban nem lett volna elég a szobor felállításához, annál inkább a kapcsolatok szorosabbra fonását szándékozó szatmári és kárpátaljai politikai akaratnak. Ennek tükrében a szobor felállítása szimbolikus eseményként értelmezendő, mely ugyanakkor a helyi román politikai vezetés által erősen propagált multikulturális régióimázs kirakósának újabb darabja, és minthogy ukrán nyelvű beszédek is elhangzanak, ha csak időszakosan is, de legitimizálja az ukrán nyelvet Szatmárnémetiben. Felállításától kezdődően minden évben, a költő születésnapján, megemlékezési szertartást szerveznek, melyen helyi és határon túli hivatalosságok is részt vesznek. Az elhangzó beszédek szinte kivétel nélkül az Eminescu–Petőfi–Sevcsenko költőnagyságok munkássága által meghatározott diskurzus mentén fogalmazódnak, a román-magyar-ukrán közös értékek hangsúlyozásával. A Sevcsenko-szobor állításának kontextusa a lokális román-ukrán határon átívelő kapcsolatok formális, a politikum által dominált és a pillanatnyi érdekek mentén szerveződő jellegét tükrözi, melyek egyedüli célja az európai uniós források megszerzése.²¹

*Taras Sevcsenko
szatmárnémeti szobra*

Következtetések

Előadásomban a határ menti térségekre jellemző nyelvhasználati stratégiákat mutattam be néhány konkrét példán keresztül. A magyar-román-ukrán hármashatár a magyar alapnépesség okán Magyarország hármashatárai között egyedülálló. A politikai határok itt nem esnek egybe etnikai határral, így a magyar nyelvhasználatát Romániában és Ukrajnában csak az érvényben lévő jogszabályi környezet, illetve a korábbi korszakból származó beidegződések alakítják. A nyelvhasználat nyelvi jogok szempontja szerinti vizsgálat helyett ezért főként olyan kontextusokat mutattam be, amelyek a mikrogazdasági és politikai folyamatokat kísérő határ menti nyelvi stratégiák következményeként konstituálódnak. A magyarországi ukrán és román, a szatmári ukrán illetve a kárpátaljai román nyelvhasználat különböző regiszterei egyrészt a határon átívelő lokális migráció természetes következményeként alakulnak ki, kisebb mértékben pedig a helyi politikai hatalmi érdekek melléktermékeként. A határ- és nyelvhasználat között ok-okozati összefüggés van, minél átjárhatóbbak a határok, annál több helyszíne formálódik a soknyelvűségnek.

Szilágyi Levente

Muzeul Județean Satu Mare

Satu Mare, RO

leventesz@gmail.com

²¹ Turai–Mészáros, *i.m.* 179.